

Murat Gülsoy
602. Gece
Kendini Fark Eden Hikâye

Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 4. baskı

can
inceleme

MURAT GÜLSOY

602. GECE

KENDİNİ FARK EDEN HİKÂYE

© 2009, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2009

Gözden geçirilmiş 4. basım: Ağustos 2018, İstanbul

Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Faruk Duman, Mustafa Çevikdoğan

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak, iç baskı ve cilt: İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri

Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8

Yenibosna-Bahçelievler, İstanbul

Sertifika No: 10614

ISBN 978-975-07-3847-0

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750738470

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

MURAT GÜLSOY
602. GECE
KENDİNİ FARK EDEN HİKÂYE

İNCELEME

Murat Gülsoy'un Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Oysa Herkes Kendisiyle Meşgul, 1999

Bu Kitabı Çalın, 2000

Âlemlerin Sürekliliği ve Diğer Hikâyeler, 2002

Binbir Gece Mektupları, 2003

Bu Filmin Kötü Adamı Benim, 2004

Büyübozumu, 2004

Sevgilinin Geciken Ölümü, 2005

İstanbul'da Bir Merhamet Haftası, 2007

Karanlığın Aynasında, 2010

Tanrı Beni Görüyor mu?, 2010

Baba, Oğul ve Kutsal Roman, 2012

Nisyan, 2013

Gölgeler ve Hayaller Şehrinde, 2014

Yalnızlar İçin Çok Özel Bir Hizmet, 2016

Öyle Güzel Bir Yer ki, 2017

MURAT GÜLSOY, 1992-2002 yılları arasında arkadaşlarıyla *Hayalet Gemi* dergisini çıkardı. *Bu Kitabı Çalın* adlı kitabıyla 2001 Sait Faik Hikâye Armağanı'nı, *Bu Filmin Kötü Adamı Benim* adlı romanıyla 2004 Yunus Nadi Roman Ödülü'nü, *Baba Oğul ve Kutsal Roman* adlı kitabıyla 2013 Notre Dame de Sion Edebiyat Ödülü'nü, *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde* adlı romanıyla da 2014 Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nü kazandı. Kitapları çeşitli dillere çevrilen Murat Gülsoy, Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesi, mühendislik ve yaratıcı yazarlık dersleri veriyor; sadece yazmayı değil, yazmak üzerine düşünmeyi de seviyor.

muratgulsoy.wordpress.com

İçindekiler

Borges ve Diğerleri

602. Gece: Kendini Fark Eden Hikâye 15

Ahmet Hamdi Tanpınar

Yalnızlığın Aynası 91

Allahsız Bir Mistiğin Gece Yolculuğu:

Abdullah Efendi'nin Rüyaları 127

Oğuz Atay

“Demiryolu Hikâyecileri”nin Ubor Metengası 157

Ben de Sonunda Senin Gibi Ölecek miyim?..... 184

“Beyaz Mantolu Adam” 195

Modernleşme Projesinin Hayal Kırıklığı:

Oğuz Atay ve *Tutunamayanlar*..... 204

Meşhur Adamlar Ansiklopedisi'nden

Bir Deliler Evi'ne 212

Bir Bilim Adamının Romanı:

Oğuz Atay'da Değişen veya Kaybedilen 219

Orhan Pamuk

Yaratıcı Yazar: O Öteki Kişi..... 237

Kafamda Bir Tuhaflık:

Peki Ama Nedir Bu Tuhaflık? 252

Romancı:	
Saf mı? Ne Yaptığının Farkında Olan mı?.....	269
Orhan Pamuk'un Varlığından Suçluluk	
Duymadığı İkinci Dünyası	275
Dizin	287

“Duvarı delmelisin. Delmek zor değil; ince
kâğıttan yapılmış. Zor olan, kâğıdın
üzerindeki duvarı nasıl deleceğini gösteren
resim tarafından kandırılmamak. O kadar
aldatıcı bir resim ki, ‘Durmadan deliyor
olmayayım?’ demekten kendini alamazsın.”

Franz Kafka, *řato*

Borges ve Diğerleri

602. GECE: KENDİNİ FARK EDEN HİKÂYE

Hiçbiri, tüm o gecelerin içindeki büyü 602. gece kadar altüst edici değildir. Bu garip gecede sultan, Şehrazat'ın dudaklarından kendi hikâyesinin döküldüğünü duyar. Tüm diğer hikâyeleri ve dolayısıyla kendisini de kapsayan o hikâyenin başını duyar. Acaba okur bu iç içe geçmenin taşıdığı geniş olasılıkları ve tehlikeyi açıkça hisseder mi? Eğer Şehrazat anlatmayı sürdürürse, bin bir gecenin sonsuz ve döngüsel hale gelmiş olan hikâyesinde kısılı kalan sultan, ebediyen masalını dinlemeye devam edecektir... *Binbir Gece Masalları*'nda Şehrazat birçok hikâye anlatır; bunlardan biri, adeta *Binbir Gece Masalları*'nın kendisidir.¹

Kurmacanın sınırları üzerine hayaller kurmayı seven biri olarak bu satırları okuduğumda önemli bir buluş yapmış bilimci gibi heyecanlandım. Oysa ortada bir buluş varsa sahibi de kuşkusuz Borges'ti. Her büyük yazarın okurun üzerinde oluşturduğu etkinin şekli farklıdır, kendine özgüdür. Borges'in metinleri beni zihinsel olarak uyarmakla kalmaz, aynı zamanda çocuksu mace- ra duygumu da körükleyen konular ve atmosferler içerir.

1. Jorge Luis Borges, "When Fiction Lives in Fiction", *Selected Non-Fictions*, Penguin Books, New York, 2000, s. 161-163.

İşte yine ilginç bir örnekle zihnimin içinde ne zamandır uyandırılmayı bekleyen Sherlock Holmes'tan mülhem araştırmacı-yazarı harekete geçirmeyi başarmıştı. Hemen kitaplığıma koştum, *Binbir Gece Masalları*'nın Türkçe çevirisinden 602. Gece'yi aramaya koyuldum. Sonuç, tam bir hayal kırıklığıydı. Diğer masallar gibi bir masal anlatıyordu, bendeki 602. gecede Şehrazat. Kendi hikâyesine de uzaktan yakından benzemiyordu. Yani, Borges'in dediği gibi o büyülü gecede, kendi hikâyesini anlatarak *Binbir Gece Masalları*'nın kendi üzerine kapanmasına neden olmuyordu. Kitabı kapattıktan sonra, saflığıma hayret ettim. Böyle bir şeyin gerçek olması mümkün müydü? Eğer 602. gecede bir kırılma yaşanıyor olsaydı, 603. gecede 2. gecenin hikâyesi, 604. gecede 3. gecenin hikâyesi olmalıydı ve kitabın sonuna kadar (ki artık kitabın bir sonundan söz etmek olanaksızdı) bu böyle gitmeliydi. Böyle bir kitap ancak Borges'in hayallerinde var olabilirdi. Okuduğunuz sayfayı bir daha asla bulamadığımız gizemli "Kum Kitabı" gibi hayalî bir kitap olmalıydı bu yazıda sözü edilen *Binbir Gece Masalları*. Ama kendime de çok haksızlık etmemeliyim. Beni şaşırtan bu yazının içinde bulunduğu kitabın kapağında yazan "Seçilmiş Kurmaca Olmayan Yazılar" ibaresi olmuştu. Yayınevi ve kitabın editörü üzerine basa basa bu metinlerin kurmaca olmadıklarını kapaktan duyuruyorlardı okurlarına. O halde?

O halde Borges bendeki *Binbir Gece Masalları*'ndan başka bir *Binbir Gece Masalları*'ndan söz ediyor olmalıydı. Bilindiği gibi, *Binbir Gece Masalları* antik Doğu coğrafyasının çeşitli yerlerinden; Arap, İran, Mısır, Hint ve hatta Orta Asya kültürlerinin masallarından yüzyıllar içinde farklı yazarlar tarafından derlenmiş geniş bir koleksiyondur. Belki de Borges XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yayımlanmış farklı bir versiyonundan söz ediyordu.

İlk hayal kırıklığı ânında yürüttüğüm düz mantık böyle bir şeyin olamayacağını söylüyordu bana ama

araştırmaya başlayınca Borges'in ortaya attığı bu "602. Gece" meselesinin başkaları tarafından epeyce ciddiye alındığını gördüm. Birkaç örnek vermek gerekirse...

Todorov, kurmacada karakter ile olay örgüsünün ve hikâyenin ilişkisini irdelediği ilginç makalesi "Anlatı-Adamlar"da¹, her karakterin potansiyel bir hikâye olduğunu söyler. *Binbir Gece Masalları*'nda karakter derinliği olmadığını söyleyenlere karşı farklı bir açıdan metni inceleyerek, karakterlerin ortaya çıktıklarında kurmacanın akışını iç içe geçmelerle nasıl belirlediğini anlatırken, Borges'in 602. Gece'sine değinir. Bu gecenin bu türden iç içe geçmelerin zirvesini oluşturduğunu belirtir! Todorov gidip 602. Gece'yi aramak yerine Borges'in söylediğinin doğru olduğu kabulüyle bu saptamaları yapmış olmalı. Ya da o da metni Evelyn Fishburn gibi Burton'un versiyonundan okumuş ve ikna olmuş olabilir.

Evelyn Fishburn, Borges'in yapıtlarında *Binbir Gece Masalları*'nın izini sürdüğü makalesinde² yazarın edebiyatını anlamak için "sonsuzluk, labirent, aynalar, ikizlik, iç içe geçme ve merkezilik" gibi anahtar kelimeler tanımlar. O da Borges'in bu gizemli gece hakkında söylediklerine Todorov gibi inanmaktadır. Üstelik Fishburn makalesinde, 602. Gece'ye denk gelen hikâyeyi de irdeler ve bu hikâyenin (Burton'un versiyonunda bir genç kız onu hapsedmiş olan ifrit uyurken kendisiyle sevişmesi için bir prenze şantaj yapar, eğer kendisiyle birlikte olmazsa onu baştan çıkarmakla suçlayacağını söyler) Şehrazat'ın ana hikâyesiyle benzer bir olay örgüsü taşıdığını iddia eder. Bu hikâyedeki genç kız karşısına çıkan erkeklerle yatarak kendisini hapseden ifritten intikam almaktadır.

1. Tzvetan Todorov, "Narrative-Men", *Arabian Nights Reader* (Ed. Ulrich Marzolph), Wayne State University Press, 2006, s. 226-238.

2. Evelyn Fishburn, "Traces of the Thousand and One Nights in Borges", *Middle Eastern Literatures*, Cilt 7, No 2, Temmuz 2004, s. 91-101.

Bu hikâyenin Şehrazat'ın çerçevedeki hikâyesinin tekrarı olduğunu söylemek bence oldukça zorlama bir yorum ama Fishburn (Borges'e hak vererek) bu hikâyenin çerçeve hikâye içindeki Şah Şehriyar'ın başından geçmiş olan bir olaya atıfla bunun bir *mise en abyme*¹ olduğunu söyler. Mümkün tabii ama ben sanırım Şehrazat'ın bakış açısından okumaya eğilimliyim ve çerçeve hikâye denilince “canını kurtarmak için sabaha kadar masallar anlatan ve en heyecanlı yerinde kesen Şehrazat”ı görmeyi beklemiş olmalıyım. Ancak Fishburn ve Todorov gibi düşünmeyenler de var, John Barth gibi.

John Barth, postmodern edebiyat söz konusu olduğunda hemen adı sayılan yazarlardandır. “Yorgunluğun Edebiyatı”² adlı makalesinde Barth, artık XIX. yüzyılın temsil yöntemlerinden beslenen geleneksel edebiyat tekniklerinin (realizmin) kullanıla kullanıla tükenmiş (yorulmuş) olduğunu söyler. Joyce, Kafka, Beckett ve Borges gibi modernist yazarların yapıtlarınınsa heyecan vermeyi sürdürdüğünü, ortamlararası (*intermedia*, *mixed media*) sanatın ümit vaat ettiğini savunur. Postmodern edebiyatın manifestosu olarak kabul edilen bu makalenin bir yerinde Barth, sözü tekrar en sevdiği yazar olan Borges'e getirir. Hem de yazımın girişinde alıntıladığım 602. Gece meselesinden söz açarak... Şehrazat'ın bu büyüğü gecede *Binbir Gece Masalları*'nın çerçeve hikâyesini anlatmaya başladığını, ortaya çıkan sonsuz metnin Şehrazat'ın hayatını kurtardığını büyük bir zevkle Borges'ten aktarır.

1. (Fr.) Sonsuzluğa düşün anlamına gelen bir deyiş. Kalkanların üzerine yapılan işlemlerden bazen en ortadaki kısma tüm işlemenin küçük bir kopyası da işlenmiş, bu durumu betimlemek için kullanılan terimi André Gide edebiyattaki bütünü kendi içinde temsil eden yapılar için kullanıyor. İlerleyen sayfalarda daha ayrıntılı incelemeye çalışacağım bu kavramı.

2. John Barth, “The Literature of Exhaustion”, *Atlantic Monthly*, Ağustos 1967, s. 29-34.

Ancak Barth bir parantez açıp bütün bunları Borges'in uydurduğundan kuşkulandığını; çünkü bildiği hiçbir versiyonunda böyle bir gece olmadığını ama *Binbir Gece Masalları*'nın belki de Borges'in "Tlön, Ukbar, Orbis Tertius" öyküsündeki ansiklopedi gibi olduğunu, dolayısıyla arada sırada kitabı kontrol etmek gerektiğini şakacı bir üslupla ekler! O halde meseleyi kapanmış sayabilirdim: Evet, bilinen hiçbir Binbir Gece Masalları çevirisinde benim ya da John Barth'ın beklediği gibi Şah Şehriyar-Şehrazat çerçevesini tekrar eden böyle bir büyümlü sonsuzluğa düşüş durumu yoktu. Zaten gerçek dünyada böyle bir şeyin olması mümkün değildi. Ama içimdeki huzursuzluk bir türlü dinmek bilmiyordu.

Çünkü Borges, yukarıda sözünü ettiğim yazısında böyle bir metnin varlığından söz etmekle kalmıyor, makalesinde savunduğu sonsuzluğa düşme meselesinin en iyi örneği olarak gösteriyordu 602. Gece'yi. Gerçi Borges her zaman olmayan, hatta olması imkânsız kitaplardan, kitaplıklardan, haritalardan, ülkelerden ve insanlardan söz ederdi. Tıpkı "Tlön, Ukbar, Orbis Tertius" öyküsünde sözünü ettiği *Britannica* cildi gibi. Ama o türden düşünce deneyleri öykü olarak kurmaca yapıtları arasında okura sunuluyor ve biz okurlardan anlatılanların kurmaca olduğunu akılda tutarak okumamız bekleniyordu. Son dönemde artık bayağı bir klişe halini almış olan "kurmaca ile gerçekliğin sınırlarında" gezinen metinlerdir bunlar. Ama yine de, son kertede bunların kurmaca olduğunu biliriz. Örneğin, sonsuz bir mekâna yayılan, rafları tüm harf kombinasyonlarının oluşturduğu kitaplarla dolu fantastik bir kütüphanenin anlatıldığı "Babil Kitaplığı" gibi bir Borges öyküsünü bir *düşünce deneyi* olarak okuruz. Bilimcilerin sıklıkla kullandığı bir yöntem olan düşünce deneyleri gerçekleştirilmesi çok güç ya da imkânsız

birtakım durumları varsayımsal olarak gündeme getirip tartışmaya olanak tanır... Modernist edebiyat bu türden düşünce deneyleriyle doludur, hatta birçok bilimkurgu ve fantastik edebiyat yapıtı bu bağlamda incelenebilir.¹ Bunlara alıştım. Dedğim gibi Borges'i keşfettiğim seksenli yıllarda bu yöntemi zevkle benimsemiştim ve edebiyata ilişkin bakış açım başka bir yörüngeye oturmuştu. Ama bu sefer, ters giden bir şeyler vardı. İçimde çalan alarm zilleri bir tek ismi fısıldıyordu: Sokal.

Özellikle postmodernlik tartışmalarında birçoklarına göre kilit bir isimdir Alan Sokal. Hatırlamakta yarar var: New York Üniversitesi'nde fizik profesörü olan Alan Sokal, 1996 yılında tamamen keyfi ve spekülatif savlarla dolu bir makale kaleme aldı.² Bu savları bilimsel jargonla süslemekle kalmadı, aynı zamanda bilimsel kaydırma- larla dönemin ruhuna uygun bir hale getirdi. Sokal bu makaleyi, Duke Üniversitesi yayını postmodern kültürel çalışmalar dergisi *Social Text*'e gönderdi. Yazı, hakem incelemesinden geçirilmeden yayımlandı. Eşzamanlı olarak Sokal, başka bir dergide³ yazının içeriğinin tamamen uydurma olduğunu açıklayan; postmodern sosyal bilimcilerin yazıları yayımlarken uzman görüşüne ihtiyaç duymadıklarını çünkü yazıların kimin tarafından yazıldığına ve içeriklerinin kendi dünya görüşlerine yakın bir his verip vermemesine baktıklarını savunan bir yazı yayımladı.⁴ Ta-

1. Allen Thiher, *Fiction Refracts Science, Modernist Writers from Proust to Borges*, University of Missouri Press, Columbia, 2005.

2. Alan Sokal, "Transgressing the Boundaries: Towards a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity", *Social Text*, Duke University Press, No: 46/47, 1996, s. 217-252.

3. Alan Sokal, "A Physicist's Experiment with Cultural Studies", *Lingua Franca*, Mayıs/Haziran 1996, s. 62-64.

4. Sokal'ın bu meseleyi ayrıntılarıyla anlattığı ve son moda postmodern düşünürlerin bilimsel söylemi keyfi bir şekilde kullanarak kimi zaman inanılmaz saçmalıklar ürettiklerini savunduğu kitap Türkçede de yayımlandı. Postmodernizm tartışmaları sırasında başucunda bulundurulması gereken bir eser:

bii büyük tepkiler aldı. Kimileri onu etik dışı davranmakla suçladı kimi sosyal bilimciler de Sokal'a destek verdiler. Bence işin ilginç yanı, bu tuhaf yazı bilimsel bir makale olarak değil de postmodern söylemin parodisi olarak yayımlansaydı gerçekten de zevkle okunabilirdi.

Postmodern düşünürlerin anlaşılması zor ama havalı üsluplarıyla dalga geçmek için bilgisayar programları bile yazıldı. Örneğin, Postmodern Yazı Üretici adı verilen bir program her tuşa bastığınızda karşınıza "postmodern" bir metin getirmektedir. Dilbilgisel açıdan hatasız, kullandığı üslup ve terminolojinin etkisiyle çok önemli bir şeylerden söz ettiği hissi uyandıran ama aslında hiçbir anlamı olmayan makaleler.¹ Bu sayfaya en son girdiğimde karşıma çıkan başlıklardan bazıları şöyleydi: *Sosyal Realizmi Yeniden İcat Etmek: Stone'un Çalışmalarında Diyalektik Öncesi Kuram; Anlatısallık Türü: Yapısalcılıkköncesi Kapitalist Kuram, Rasyonalizm ve Diyalektik Ataerkillik; Kapitalizm ve Mutabakatın Kültüröncesi Paradigması...* Tabii bu türden tepkilerin bizatihi kendilerini de eleştirmek mümkün. Çünkü anlaşılmadığı iddia edilen metinleri kimin anlaşmadığı da ayrı bir sorundur. Çizgi dışı denemelerin üzerini kolayca çizmek çarçabuk bir entelektüel düşmanlığına evrilebilir. Kimi postmodern akademisyenlerin kerameti kendinden menkul felsefelerini pazarlamak için bilim jargonunu yağmalamalarına karşı çok önemli bir çıkış olarak değerlendirilebilecek Sokal vakasının aklıma gelmesi belki de Borges'e bir parça haksızlık. Çünkü Borges ne bir felsefeci olarak ortaya çıktı ne de bir bilimci olarak.

Alan Sokal, Jean Bricmont, *Son Moda Saçmalar, Postmodern Aydınların Bilimi Kötiye Kullanması*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

1. *Postmodern Essay Generator*: <http://www.elsewhere.org/pomo/> adresine ulaştığınızda karşınıza Andréw C. Bulhak tarafından tasarlanmış olan bilgisayar programının ürettiği bir makale çıkacak. Sayfaya her girdiğinizde ya da sayfanın altındaki bir bağlantı noktasına her bastığınızda farklı bir makale üreten bu program son yıllarda gördüğüm en yaratıcı metinsel çalışmalardan biri.

“Hiçbiri, tüm o gecelerin içindeki büyü 602. gece kadar altüst edici değildir.” Yazma eylemi üzerine düşünmeye devam eden Murat Gülsoy, bu kez Borges’in sözünü ettiği o büyü gecenin izini sürerek, genel olarak sanat ve özel olarak edebiyatta temsil meselesinin açtığı kapıdan giriyor yazının bahçesine. Bu bahçede, kendi içine doğru genişleyen resimler, sonsuzluğa doğru düşme hissi veren hikâyeler, roman kahramanı olduğunun farkında olan metakurmaca karakterler, kendinin aynası olan metinler arasında gezinirken bir yandan da kendi edebiyatının köklerini arıyor. *602. Gece*, insanlığın bilinen en cesur özgürlük projelerinden biri olarak sahiplendiği modernizmin edebî mirasını tartışırken bu coğrafyadaki izdüşümlerini de Ahmet Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay ve Orhan Pamuk gibi kilit isimler üzerinden yeniden ve yakından okuyor.

